

УДК 339.9

DOI: 10.31359/2312-3427-2021-2-2-227

Дуднік Л.О., аспірант
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
м. Київ

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Доведено важливість дослідження різних питань функціонування транспорту як інфраструктурної складової економіки. Метою статті є проведення аналізу загальних тенденцій та виявлення загальних чинників, що обумовлюють специфіку функціонування транспорту в Україні. Проведено дослідження загальних економічних тенденцій та тенденцій розвитку вантажоперевезень в Україні, яке показало їх протирічну спрямованість. Загальна економічна тенденція оцінювалась за зміною обсягів виробництва ВВП в державі, розраховане у долларовому еквіваленті. А розвиток транспорту – на основі аналізу загальних вантажоперевезень та вантажоперевезень за видами транспорту.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні стратегічних та програмних документів з розвитку транспорту, що обумовлюється різноплановістю аналітичної бази, включеної в підготовку пропозицій з розвитку. У зв'язку з цим обов'язкове дослідження наступних тенденцій: з обсягу інвестицій (державних и приватних), що виділяються і залучаються в розвиток транспорту; з рівень розвитку транспортних шляхів (відстань, покриття дорогами та якість доріг); щодо чинника безпечності перевезень; щодо чинника з характеристики, техногенного впливу транспортних шляхів на довкілля; щодо чинника конкуренції між суб'єктами видів транспорту по тарифах на перевезення; щодо чинника стану рухомого складу за видами транспорту; рівня економічної активності суб'єктів за видами транспорту; щодо особливостей тарифної політики перевезень за видами транспорту.

Ключові слова: транспорт, види транспорту, економічне зростання, тенденції, чинники, ефективність.

Постановка проблеми. Особливості функціонування економічних систем, які по своїй суті є багатогалузевими, в процесі ринкового трансформування економіки, пов'язані з суттєвим ускладненням умов

діяльності всіх економічних суб'єктів. Дане ускладнення пов'язано із проявом механізму конкуренції та наявністю кон'юнктурних змін, що виникають у результаті її прояву. Ефективність функціонування будь якого рівня економіки та суб'єктів, які функціонують у його межах, залежить від налагодженої роботи транспортних артерій, від своєчасності та безперебійності доставки вантажів. Відповідно зазначеного важливим є дослідження різних аспектів функціонування транспорту, зокрема щодо виявлення основних тенденцій щодо його розвитку та чинників, що спричиняють суттєвий вплив на нього, що й визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сукупності питань щодо тенденцій та чинників функціонування транспорту та транспортних систем на різних рівнях приділяло увагу багато вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких можемо зазначити таких як: Адісес І. К. [1], Алчян А., Демсец Г. [2], Логутова Т.Г., Полторацький М.М. [5], Андрійчук В., Бауер Л. К. [4], Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. [5], Маршалл А. [6], Самуельсон П., Нордхаус В. [7], Demsetz Н. [8], Freeman R. E. [9], Porter M. E. [10], Williamson O. E. [11] та інших. Виходячи із вищезазначеного, пошук вирішення проблеми ефективності функціонування транспорту є важливим у теоретичному та практичному відношенні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення аналізу загальних тенденцій та виявлення загальних чинників, що обумовлюють специфіку функціонування транспорту в Україні.

Виклад основного матеріалу досліджень. Існування людства супроводжувалося еволюцією різних господарських систем, стрімкоподібний характер чого почав проявлятися з другої половини ХІХ ст. Ефективність господарських систем можна розглядати на різних рівнях: окремих одиниць, регіональному, державному та міжнародному. Загальноприйнятим є визначати ефективність шляхом порівняння рівнів доходів та витрат у процесі здійснення певного виробництва або надання послуг. При цьому поняття «ефективність» охоплює як безпосередньо господарські процеси певної системи (фірми, держави), так і її окремі види, серед яких останніми десятиліттями все більше уваги привертає транспорт, складське господарство та ефективність перевезення та збереження вантажів. Загальні прояви еволюції транспорту представлені в табл. 1. Транспорт є складовою економіки. Його розвиток значною мірою супроводжує економічні процеси. В цьому відношенні слід обумовитися, що транспортна галузь є складовою інфраструктурного забезпечення

економіки. Як окрема галузь економіки в ній відбуваються господарські та інноваційні процеси.

Таблиця 1.

Специфіка розвитку транспорту в процесі еволюції технологічних укладів людства

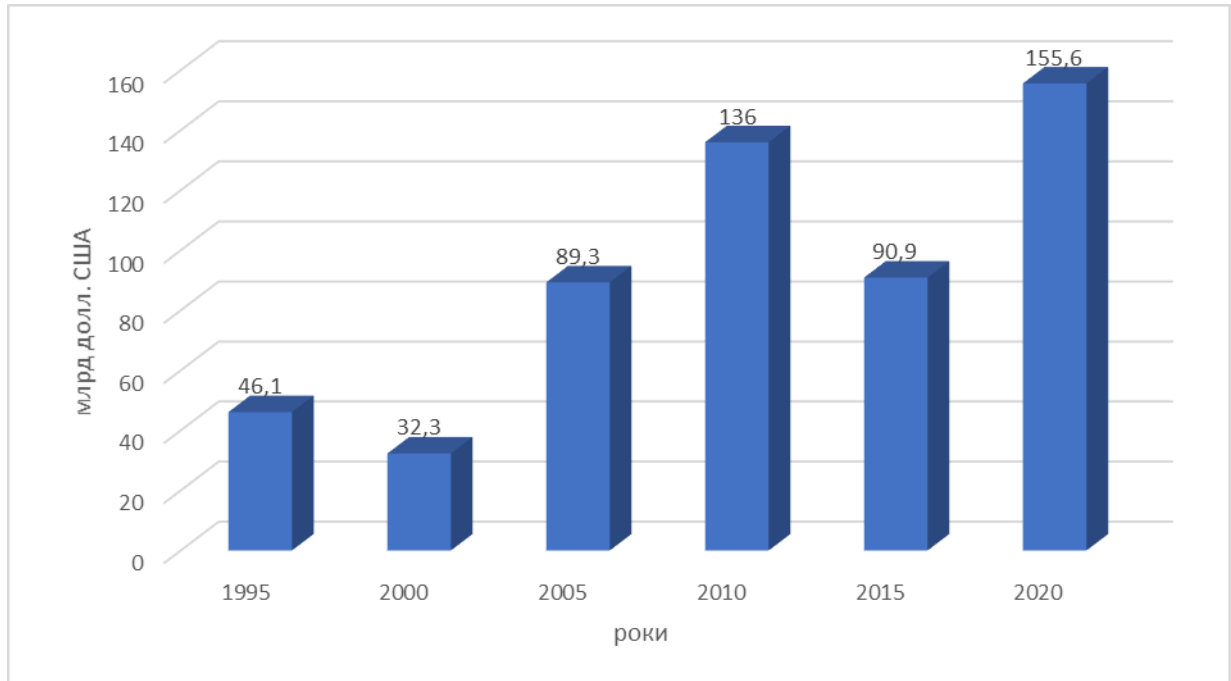
Технологічний уклад	Орієнтовний період прояву	Характеристика розвитку транспорту та елементів технічного прогресу
Перед-технологічний	з давніх часів до кінця XVIII ст.	Пересування по морю за допомогою веслування, парусів на кораблях. Кінна тяга. Використання колеса
1-й	кінець XVIII - перша чверть XIX ст.	Водний двигун на млинах
2-й	середина та друга половина XIX ст. (1835-1875 рр.)	Початок використання паровозу, трактора на паровій тязі
3-й	кінець XIX - перша чверть XX ст.	Поява легкових та вантажних машин, діріжабля, перших літаків, що працювали на продуктах переробки нафти
4-й	середина та друга половина XX ст. (1940-1980 рр.)	Активний розвиток транспортних засобів, запуск космічних супутників, освоєння трубопроводного транспорту
5-й	остання чверть XX - перша чверть XXI ст.	Модифікація транспортних засобів на основі впровадження комп'ютерних технологій
6-й	початок XXI ст. і далі	Використання біопалива в транспорті, розвиток транспортних засобів на електричній енергії, поширення тенденції використання комбінованих транспортних систем та великотонажних машин. Застосування мультимодальних перевезень

Джерело: узагальнення автора

Але функціонування транспорту, головний чином, спрямовано на обслуговування інших галузей та суб'єктів економіки. У зв'язку із цим доцільним є виявлення загальних тенденцій руху економіки, що є суттєвою передумовою попиту на транспортні послуги та розвитку транспорту.

В економіці відбуваються різноманітні процеси, вимір яких характеризується різними показниками. Важливим для будь якого дослідження є співставлення даних за досліджувані періоди. Однією з характерних особливостей сучасного економічного розвитку є прояв процесів світової економічної глобалізації. В аналітичному відношенні це проявляється у тому, що у світових аналітичних центрах важливим є відстеження тенденцій по всіх країнах, у зв'язку із чим, необхідним є використання міжнародної вартісної одиниці, яким було і обрано доллар США. Одним з показників розвитку економіки є обсяг валової внутрішньої продукції. В економіці, особливо України, прояв економічних процесів по

роках супроводжується інфляційними процесами. Тому національну грошову одиницю у розрахунках прийнято використовувати разом із міжнародною. За даними, представленими на рис. 1, можна зробити висновок про суттєве покращання економічних передумов розвитку транспорту, коли з 1995 по 2020 р. відбулось зростання обсягів ВВП України з 46,1 до 155,6 млрд долл. США або на 237 %.

Рис. 1. Динаміка обсягів ВВП України за період 1995-2020 рр., млрд долл. США [12].

Відносно розвитку транспорту спостерігається протирічна тенденція. Якщо в цілому по економіці відмічено збільшення обсягів виробництва ВВП, то в транспортній галузі відмічається тенденція зменшення обсягів вантажоперевезень всіма видами транспорту з 2455, 8 до 1641, 0 млн т вантажів або на 33,2 % (табл. 2).

Дослідження обсягів вантажоперевезень різними видами транспорту показало переважаюче зменшення по всіх видах транспорту. Так, по залізничному транспорту рівень зменшення склав з 360,2 до 305,5 млн т (на 15,2 %), морському з 20,8 до 1,8 млн т (на 91,3 %), річковому з 12,8 до 3,8 млн т (на 70,5 %), автомобільному з 1816,4 до 1232,4 млн т (на 32,2%), трубопроводному з 245,5 до 97,5 млн т (на 70,3 %). Зазначаємо, що виключення склав авіаційний транспорт, по якому відмічено суттєве зростання перевезень на 365 %.

Таблиця 2.

Динаміка загальних обсягів перевезення вантажів всіма видами транспорту в Україні за період 1995-2020 рр.

Роки	тис. т	У % до рівня 1995 р.
1995	2455815,1	100
2000	1529151,9	62,3
2005	1805119,5	73,5
2010	1765697,6	71,9
2015	1474346,5	60,0
2016	1542574,7	62,8
2017	1582010,6	64,4
2018	1642980,2	66,9
2019	1578848,0	64,3
2020	1641025,9	66,8

Джерело: [13].

На рис. 3 наочно представлено прояв тенденції відносної зміни обсягів вантажоперевезень за видами транспорту по відношенню до рівня 1995 р. Авіаційний вид транспорту не входив до розгляду, у даному відношенні, через невеликий обсяг вантажоперевезень. Узагальнено можемо зазначити наступне.

Таблиця 3.

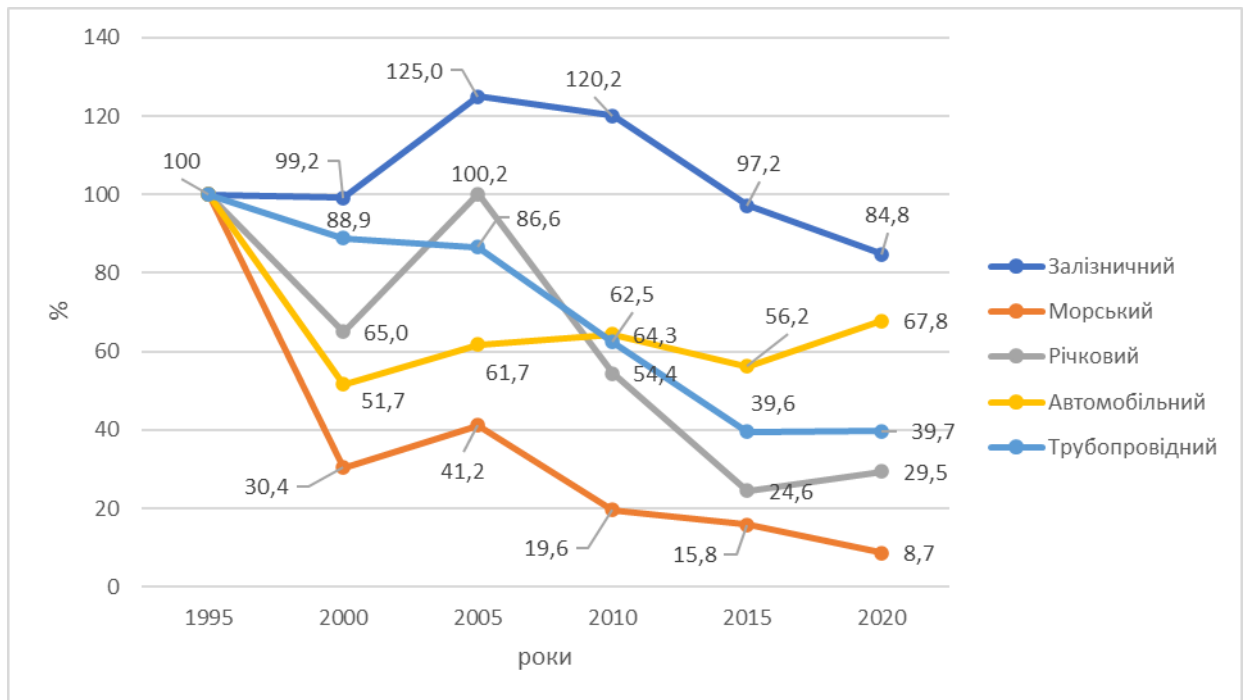
Динаміка обсягів перевезення вантажів за видами транспорту в Україні за період 1995-2020 рр.

Роки	Обсяги перевезень за видами транспорту, тис. т					
	Залізничний	Морський	Річковий	Автомобільний	Авіаційний	Трубопровідний
1995	360225	20798	12845	1816401	19	245527
2000	357382	6316	8350	938916	23	218165
2005	450277	8575	12869	1120715	126	212557
2010	432897	4068	6990	1168219	88	153437
2015	349995	3292	3156	1020604	69	97232
2016	343434	3033	3642	1085663	74	106729
2017	339551	2253	3640	1121674	83	114810
2018	322342	1892	3698	1205531	99	109418
2019	312939	2120	3990	1147050	93	112656
2020	305480	1812	3788	1232392	88	97465
2020 р. у % до 1995 р.	84,8	8,7	29,5	67,8	464,7	39,7

Джерело: [13].

По трубопроводному транспорту відмічається стійка спадаюча тенденція. По морському і річковому транспорту – спадаюча тенденція, з підвищенням обсягів перевезень у 2005 р. По автомобільному відбувся

загальний спад з 1995 до 2000 р., після чого простежується тенденція підвищення обсягів вантажоперевезень. Найменшою мірою процеси ринкового трансформування заторкнули залізничну галузь, в якій, навіть у період 2005-2010 рр. було відмічено зростання обсягів вантажоперевезень. По цьому виду транспорту слід відмітити і більшу стабільність – рівень зменшення вантажоперевезень через залізницю у 2020 р. склав 15,2 %, що є найменшим серед проаналізованих видів транспорту в Україні (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка обсягів перевезення за видами транспорту у відносному вираженні в Україні за 1995-2020 рр.

Джерело: розраховано автором за даними табл.

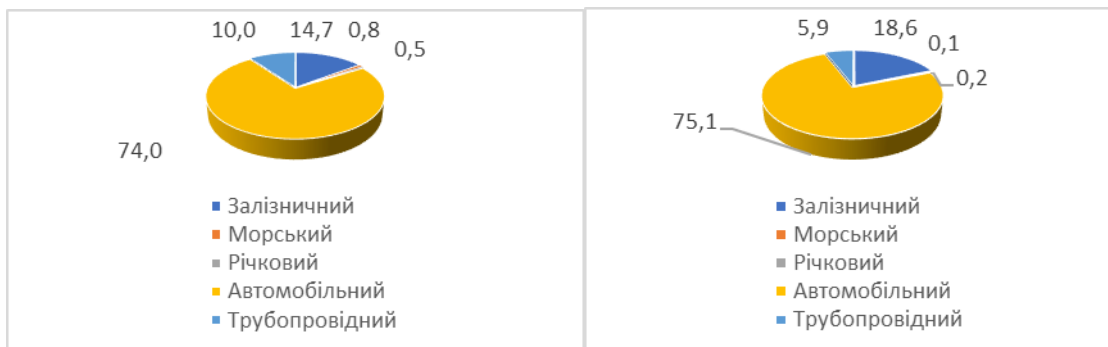
Аналіз даних табл. 4 та рис. 3-4 дає підстави зробити висновок про відносну стабільність обсягів вантажоперевезень між видами транспорту за досліджуваний період. По трьох видах транспорту відбулося незначне зменшення у структурі перевезень. Так, по морському транспорту зменшення склало 0,7 % до рівня 0,1 %, по річковому – 0,3 % до рівня 0,2 %. Найбільше зменшення було по трубопроводному транспорту – 4,1 % до рівня 5,9 %. Найбільш затребуваним залишається автомобільний транспорт, по якому відмічається збільшення обсягів вантажоперевезень у їх загальній структурі на 1,1% до рівня 75,1 %. Другим за значущістю залишається залізничний транспорт, по якому зростання у структурі вантажоперевезень склало 3,9 % до загального рівня 18,6 %.

Таблиця 4.

Зміна структурного співвідношення обсягів перевезення вантажів за видами транспорту в Україні за період 1995-2020 рр. , %

Роки	Залізничний	Морський	Річковий	Автомобільний	Трубопровідний
1995	14,7	0,8	0,5	74,0	10,0
2000	23,4	0,4	0,5	61,4	14,3
2005	24,9	0,5	0,7	62,1	11,8
2010	24,5	0,2	0,4	66,2	8,7
2015	23,7	0,2	0,2	69,2	6,6
2016	22,3	0,2	0,2	70,4	6,9
2017	21,5	0,1	0,2	70,9	7,3
2018	19,6	0,1	0,2	73,4	6,7
2019	19,8	0,1	0,3	72,7	7,1
2020	18,6	0,1	0,2	75,1	5,9
2020 р. +,- до 1995 р.	3,9	-0,7	-0,3	1,1	-4,1

Джерело: розраховано автором за даними табл.

Рис. 3. Структура обсягів перевезення вантажів за видами транспорту в Україні в 1995 р.

Рис. 4. Структура обсягів перевезення вантажів за видами транспорту в Україні в 2000 р.

Таким чином, дослідження загальних тенденцій функціонування транспорту в Україні є передумовою формування програмних документів з його розвитку.

Висновки. Проведено дослідження загальних економічних тенденцій та тенденцій розвитку вантажоперевезень в Україні, яке показало їх протирічну спрямованість. Загальна економічна тенденція оцінювалась за зміною обсягів виробництва ВВП в державі, розраховане у долларовому еквіваленті. А розвиток транспорту – на основі аналізу загальних вантажоперевезень та вантажоперевезень за видами транспорту.

Перспективи подальших досліджень.

Обґрунтованість підготовки стратегічних та програмних документів з розвитку транспорту обумовлюється різноплановістю аналітичної бази, включеної в підготовку пропозицій з розвитку. У зв'язку з цим обов'язкове дослідження наступних тенденцій:

- з обсягу інвестицій (державних и приватних), що виділяються і залучаються в розвиток транспорту;
- з рівень розвитку транспортних шляхів (відстань, покрита дорогами та якість доріг);
- щодо чинника безпечності перевезень;
- щодо чинника з характеристики, техногенного впливу транспортних шляхів на довкілля;
- щодо чинника конкуренції між суб'єктами видів транспорту по тарифах на перевезення;
- щодо чинника стану рухомого складу за видами транспорту;
- рівня економічної активності суб'єктів за видами транспорту;
- щодо особливостей тарифної політики перевезень за видами транспорту.

Бібліографічний список

1. Адізес І. К. Управління змінами. Для досягнення найліпшого результату в бізнесі й повсякденному житті. пер. с англ. К. : Book Chef, 2018. 400 с.
2. Алчян А., Демсец Г. Производство, стоимость информации и экономическая организация. *Вехи экономической мысли*. Т. 5 : Теория отраслевых рынков. СПб. : Экономическая школа, 2003. С. 280-317.
3. Логутова Т.Г., Полторацький М.М. Сучасний стан транспортної інфраструктури України. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015 Вип. 2(12), Т.2. С. 8-14.
4. Менеджмент : прийняття рішень і ризик /Андрійчук В., Бауер Л. К.: КНЕУ, 1998. 316 с.
5. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента ; пер. с англ. М. : Дело, 1992. 702 с.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки : [В 3 т. : пер. с англ.]. М.: Прогресс, 1993. Т.1. 416 с., Т.2. 309 с.
7. Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономика ; пер. с англ. [под ред. Тарасевича Л.С., Леусского А.И.]. М. : Бином-КноРус, 1999. 799 с.
8. Demsetz H. Information and Efficiency: Another Viewpoint. *Journal of Law & Economics*, 1969, vol.12, pp. 1–22.

9. Freeman R. E. Strategic Management : A Stakeholder Approach / Freeman R. E. First Edition. Boston: Harpercollins College Div, January 1984. 275 p.

10. Porter, M. E. The Five Competitive Forces That Shape Strategy. *Harvard Business Review*. 2008. № 86 (1), January. P. 78–93.

11. Williamson O. E. Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications. New York : Free Press, 1975. 286 p.

12. <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>

13. www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/tr/tr_rik/opvvt_95_20_ue.xl

sx

References

1. Adizes, I. K. (2018) Upravlinnia zminamy. Dlia dosiahnennia nailipshoho rezultatu v biznesi y povsiakdennomu zhytti. per. s anhl. [Management of Changes. For Achieve of the Best Result in Business and in Everyday Life] Kyiv : Book Chef, 400.

2. Alchyan, A., Demsets, G. (2003) Proizvodstvo, stoimost informatsii i ekonomicheskaya organizatsiya [Production, value of information and economic organization]. *Vehi ekonomicheskoy myisli* [Milestones of Economic Thought]. V. 5 : *Teoriya otraslevyih ryinkov* [Theory of sectoral markets]. St. Petersburg : Russia. Ekonomicheskaya shkola. 280-317.

3. Lohutova T.H., Poltoratskyi M.M. (2015) Suchasnyi stan transportnoi infrastruktury Ukrainy [The current state of transport infrastructure of Ukraine]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*. 2015 Vyp. 2(12), T.2.

4. Andriichuk, V., Bauer, L. (1998) Menedzhment : pryiniattia rishen i ryzyk [Management : making decisions and risk]. Kyiv : KNEU. 316.

5. Meskon, M. H., Albert, M., Hedouri, F. (1992) Osnovy menedzhmenta [Management Basics] ; per. s angl. Moscow, Russia : Delo. 702.

6. Marshall, A. (1993) Printsipyi ekonomicheskoy nauki [The Principles of Economic Science] : [V 3 t. : per. s angl.]. Moscow, Russia : Progress. V.1 416. V.2. 309.

7. Samuelson, P., Nordhaus, V. (1999) Ekonomika [Economics] ; per. s angl. [pod red. Tarasevicha L.S., Leusskogo A.I.]. Moscow, Russia : Binom-KnoRus. 799.

8. Demsetz H. (1969) Information and Efficiency: Another Viewpoint. *Journal of Law & Economics*. vol.12, pp. 1–22.

9. Freeman R. E. (1984) Strategic Management : A Stakeholder Approach / First Edition. Boston: Harpercollins College Div, January. 275 p.

10. Porter, M. E. The Five Competitive Forces That Shape Strategy.

Harvard Business Review. 2008. № 86 (1), January. P. 78–93.

11. Williamson O. E. *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*. New York : Free Press, 1975. 286 p.

12. <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>

13. www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/tr/tr_rik/opvvt_95_20_ue.xlsx

sx

Дудник Л. А. Общие тенденции и факторы развития транспорта в Украине. Доказана важность исследования различных вопросов функционирования транспорта как инфраструктурной составляющей экономики. Целью статьи является анализ общих тенденций и выявление общих факторов, обуславливающих специфику функционирования транспорта в Украине. Проведено исследование общих экономических тенденций и тенденций развития грузоперевозок в Украине, которые показали их противоречивую направленность. Общая экономическая тенденция оценивалась по изменению объемов производства ВВП в государстве и рассчитана в долларовом эквиваленте. А развитие транспорта – на основе анализа общих грузоперевозок и грузоперевозок по видам транспорта. Перспективы дальнейших исследований состоят в обосновании стратегических и программных документов по развитию транспорта, что обуславливается разноплановостью аналитической базы, включенной в подготовку предложений по развитию. В этой связи целесообразным есть исследование следующих тенденций по: объему инвестиций (государственных и частных), выделяемых и привлекаемых в развитие транспорта; уровню развития транспортных путей (расстояние, покрытое дорогами и качество дорог); фактору безопасности перевозок; фактору по характеристике, техногенному воздействию транспортных путей на окружающую среду; фактору конкуренции между субъектами видов транспорта по тарифам на перевозку; фактору состояния подвижного состава по видам транспорта; уровню экономической активности субъектов по видам транспорта; особенностям тарифной политики перевозок по видам транспорта.

Ключевые слова: транспорт, виды транспорта, экономический рост, тенденции, факторы, эффективность.

Dudnik L. General trends and factors of transport development in Ukraine. The importance of studying various issues of the functioning of transport as an infrastructural component of the economy has been proved. The

purpose of the article is to analyze general trends and identify common factors that determine the specifics of the functioning of transport in Ukraine.

The study of general economic tendencies and tendencies of development of cargo transportation in Ukraine, which showed their contradictory direction, was carried out. The general economic trend was estimated by the change in the volume of GDP production in the state and was calculated in dollar terms. And the development of transport is based on the analysis of general cargo transportation and cargo transportation by mode of transport.

Prospects for further research are in the substantiation of strategic and program documents for the development of transport, which is due to the diversity of the analytical base included in the preparation of proposals for development. In this regard, it is advisable to study the following trends in:

- the volume of investments (public and private) allocated and attracted to the development of transport;
- the level of development of transport routes (distance covered by roads and quality of roads);
- the factor of transportation safety;
- factor by characteristics, technogenic impact of transport routes on the environment;
- the factor of competition between subjects of transport modes in terms of transportation tariffs;
- the factor of the condition of the rolling stock by mode of transport; - the level of economic activity of entities by type of transport;
- the peculiarities of the tariff policy of transportation by mode of transport.

Key words: transport, modes of transport, economic growth, trends, factors, efficiency.

Стаття надійшла до редакції: 09.05.2021 р.